

HAZAI *Kavasz- és barlangkutatói* ESEMÉNYEK

ÚJABB ÁSATÁSOK A TORNASZENTANDRÁSI ESZTRAMOS-HEGYEN

Az elmúlt évek során az Esztramoson dr. Dénes György 1967. évi első felfedezése nyomán a Természettudományi Múzeum munkaközösségével évről-évre egyre nagyobb lendületet vettek az őslénytani ásatások. Az állandóan nagy ütemben haladó köfajtómunkálatokkal összhangban folynak a kutatások. A köfajtó-rendszerben nagyszámban található, tektonikus úton keletkezett hasadékok és a kisebb-nagyobb cseppkőbarlangok legtöbbször vörös agyaggal van kitöltve, és némelyikben a különböző nagyságú csontok ezreit fedeztük fel. Az ipari munkák során egyes lelőhelyeket — melyek anyagát az ásatások révén megmentjük — megszüntetnek, ugyanakkor újabbakat tárnak fel. Ilyenformán eddig 10 csonttartalmú lelőhelyet vettünk jegyzékbe, ill. tártunk fel, melyek csaknem mind eltérő állattársaságokat tartalmaznak, vagyis különböző időszakból származnak.

Az elmúlt évben alkalmam volt ugyanezen a helyen a 3. számú lelőhely rendkívüli tudományos értéket jelentő anyagáról beszámolni, mely egy eddig hazánkban alig ismert ősi rágsálócsalád (*Eomydia*) egy (a tudományra nézve új) tagját szolgáltatta. Ezt az apró, egérszerű állatot, melynek fogzatához hasonlító jelenleg csak az afrikai őserdők repülő egereinél találunk, — az Esztramosról neveztem el (latinosítva) *Estramomys simplex*-nek.

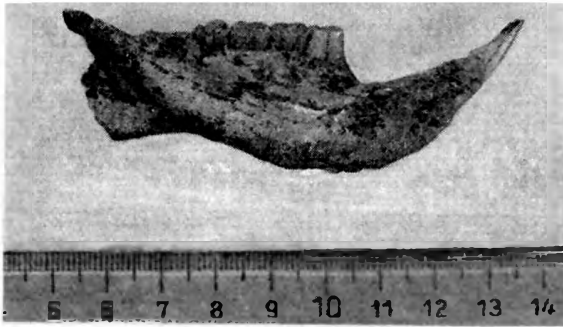
A jelen ismertetésben két újabb, jelentősebb lelőhely anyagáról kívánok röviden beszámolni. 1970 — 71 telén a köfajtás során egy eddig ismeretlen és teljesen zárt cseppkőbarlang oldalát szakította fel a robbantás. A kb. 90 m hosszú cseppkőbarlang egy részének alját vörös agyag borította, melynek felszínén — mint a leletek korából megállapítható — az alsó-középső pleisztocén határának időpontja óta, vagyis mintegy 700 — 800 000 éve érintetlenül hevertek a csontok. A helyet 8-as lelőhelynek neveztük el. A denevér-leletek ezrei mellett ott találtuk meg a felszínen a korhatározás szempontjából perdöntő apró rágsálók, pocokfélék koponyatöredékeit és állkapcsait (*Miomys*- és *Allophatomys*-fajokat), ősi nyulakat, hörcsögöket, egereket stb. De a nagyobb állatok csontjai sem hiányoztak ebből a maga nemében egyedülálló együttesből. Így ott feküdtek a felszínen, vagy annak közelében az agyagba ágyazva egy ősrorszarvú, az ősbőlény és egy kistermetű ősszarvas kisebb csonttöredékei is.

Ebben a leletegyüttesben a legnagyobb tudományos szenzációt két különböző tarajos sülfaj igen jó

megtartású állkapcsai jelentették. A tarajos süllők nagytermetű rágsáló állatok (hosszuk az 1 m-t is elérik), melyek a sündisznókra csak annyiban hasonlítanak, hogy hátukon hatalmas tüskéket viselnek, melyekkel ellenségeik ellen jól tudnak védekezni. Jelenleg csak Afrikában és Ázsia melegévi részén élnek. Ősmaradványaik mindig ritkák, tekintettel arra, hogy magányos életet élnek, s így több állat elpusztulása egy helyen aligha várható. Az esztramosi cseppkőbarlangi lelőhely kistermetű tarajos süllő (latinul *Hystrix*) leletének jelentősége abban áll, hogy az első bizonyíték Európában arra vonatkozólag, hogy ennek az állatnak ilyen kisméretű képviselői éltek már a pleisztocén régebbi szakaszában is és egyúttal a tudományra nézve új fajt is képvisel. Ez az itt említett cseppkőbarlang különben valószínűleg összefüggött a dr. Dénes György által először felfedezett lelőhellyel, mert az apró rágsálók igen közelállóak egymáshoz mindkét helyen.

A másik, különös figyelmet érdemlő lelőhely-együttes a hegy teljes hosszában végig húzódó (kb. 300 m-es) hatalmas hasadék, mely néhol eléri a 4 m szélességet is. A sötétvörös, néhol feketés kitértésű évek óta kerestünk ősmaradványokat. De eredmény nélkül. Végül 1970 nyarán dr. Topál György barátom és munkatársam a többfelé ágazó hasadék északnyugati ágában felfedezett egy pontot, ahol az apró állatok maradványai felhalmozódtak. Míg a 8-as cseppkőbarlang anyagát legnagyobb részét leletmentések folyamán Budapestre szállítottuk és ott dolgoztuk fel, addig a nagy hasadék anyagából, melyet 1-es számmal jelöltünk, a nyári rendszeres ásatások folyamán minden csonttartalmú részt teljes egészében leszállítottunk a Bódva-folyóhoz és ott 0,5 mm-es szitákon átmostuk, iszapoltuk az egészet. Így minden olyan csontot és fogat, melyek a fél millimétert felülmúlták, sikerült épségben begyűjtönnünk.

Az 1-es lelőhely anyaga valóban az apró fogak százait szolgáltatta. Ahogy a leletek a csipeszek finom válogató munkája során sorban előkerültek, az első volt, ami feltűnt, hogy az összes többi lelőhely jégkorszaki (pleisztocén) anyagában annyira gyakori pocokfogak teljesen hiányoztak belőle. Ezenkívül egyre több idegenszerű állatfaj került elő, ami szintén az állattársaság régisége mellett szólt. A leletegyüttes beható elemzése aztán világosan igazolta, hogy az a középső pliocénnek abból a szakaszából származik, amikor a szorosabb értelemben vett pockok megjelenése még nem is várható.

Az ősi típusú cickányok mellett érdekes, nagytermetű cickány számos lelete került elő, mely a törzsfejlődéstan iskolapéldája lehetne. A tudományra nézve új fajt állandó munkatársamról, dr. Topál Györgyről *Amblycoptus topáli*-nak neveztem el. Ennek jellemzője eddig ismert régebbi őseivel szemben a fogsor rendkívüli megrövidülése, — és az elülső és hátsó fogak redukciója mellett a középső, legnagyobb fog megnyúlása. Ez egy kihalóban levő fejlődési oldalág utolsó képviselőjéhez tartozott.

A maiakhoz hasonló pelék és „erdei” egerek tömege mellett jellemző egy hatalmas, kihalt földikutya faj, ugróegerek és repülő mókusok, sőt egy kistermetű, trópusi jellegű szarvas és egy cerkófmajom jelenléte. Végül egyik legjellemzőbb tagja az állattársaságnak egy ősi, hörcsögyszerű apróemlős eddig ismeretlen fejlődési állapota (ezt a hörcsögfélét Kormos Tivadar ismerte fel először mintegy négy évtizede és a „baranyai egér” = *Baranomys* nevet adta neki.)

Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy az esztramosi 1-es lelőhely leülepedése idején a mai monszun-erdőkhöz hasonló élettér lehetett. Ez az időszak olyan szakaszt képvisel, mely a pliocén időszak folyamatos egymásutánjában az eddigi ismereteink hatalmas hézagát tölti ki, egy olyan, legalább 1 millió éves szakaszt, melynek élővilága eddig Európa-szerte teljesen ismeretlen volt. Maga az itt változó élővilág kb. 5—6 millió évvel ezelőtt élt.

Hogy ezzel is megörökítsem az Esztramos, ennek az új szakasznak a hegy nevének erősen ellatinosított formájával az *estramontium* elnevezést adtam.

Dr. Jánossy Dénes

NEUERE GRABUNGEN AUF DEM OSZTRAMOS-BERG BEI TORNASZENTANDRÁS

Im Laufe der vergangenen Jahre wurden im grossen Steinbruch des Berges Osztramos in Nordungarn 10 verschiedene, mit Roterde ausgefüllte, knochenführende Spalten und Höhlen verschiedenen Alters (vom Mittelpliozän bis zum Mittelpleistozän datierbar) aufgeschlossen.

An dieser Stelle wird über zwei neuere Fundstellen berichtet. Im Winter des Jahres 1970/71 wurde durch Sprengen die Wand einer etwa 90 m langen Tropfsteinhöhle aufgerissen. Der letzte Saal der Höhle enthielt eine Terra rossa Ausfüllung, mit einer reichen altpleistozänen Fauna. Neben tausenden von Fledermausknochen, lagen die das geologische Alter entscheidenden Nagerreste (*Miomys* — und *Allophaiomys* — Arten), die Knochen ausgestorbener Hasen, Hamster usw., aber auch die Funde eines kleinen Hirsches und eines Nashor-

A tarajos süllőkapcsa, amely az Esztramos 8. számú barlangjának vörös agyagú felszínéről került (Szegevári Gusztáv felvétele.)

nes teilweise auf der Oberfläche der Ausfüllung. Von wissenschaftlichem Standpunkt aus ist der wichtigste Fund einer neuen Unterart eines ausgestorbenen Stachelschweines (*Hystrix vinogradovi atavus*).

Eine andere, neu entdeckte grosse Spalte verläuft entlang des ganzen Berges und führt eine mittelpliozäne Tiergesellschaft, die ausschliesslich aus kleinen Vertebraten besteht. Neben einer Menge von Mäusen und Schläfern wurden u.a. eine neue Art einer grossen Spitzmaus (*Amblycoptus topáli*) und einer grossen Blindmaus (*Prospalax*) entdeckt. Dieses im Pliozän bis jetzt unbekanntes Niveau wurde auf Grund der alten Benennung des Berges, Osztramos, mit dem Namen *Estramontium* bezeichnet.

НОВЫЕ РАСКОЛКИ НА ГОРЕ ОСТРАМОШЬ В С. ТОРНАСЕНТАНДРАШ

В последние годы в крупном карьере горы Острамошхедь в Северной Венгрии было вскрыто 10 различных пещер и ушей, заполненных красными глинами (геологический возраст — от среднего плиоцена до среднего плейстоцена) и содержащих различные остатки костей.

В настоящей работе мы хотим дать характеристику двух новых таких спелеологических объектов. Зимой 1970/71 гг. в результате взрыва была вскрыта боковая часть сталактито-сталагмитовой пещеры длиной около 90 м. Последний зал пещеры заполнен красными глинами (terra rossa), содержащими богатую фауну нижнеплейстоценовых позвоночных. В осадках и частично также и на их поверхности, наряду с тысячами костей летучих мышей, были обнаружены остатки грызунов (представители *Miomys* и *Allophaiomys*), имеющих решающее значение для определения геологического возраста вмещающих осадков, а также вымерших зайцев, хомяков и т.д. Кроме того, найдены были кости небольшого по размеру оленя и носорога. С научной точки зрения наиболее значительной является находка нового для науки, но вымершего подвида дикобразов (*Hystrix vinogradovi atavus*).

Другое, вновь обнаруженное, крупное ущелье прослеживается по всему протяжению хребта и в нем были найдены среднплейстоценовые по возрасту ископаемые органические остатки, представленные исключительно мелкими позвоночными. В этой фауне, помимо массы остатков мышей и соней, были в частности обнаружены крупный по размеру и новый для науки вид землероек (*Amblycoptus topáli*) и до сих пор неизвестный, огромный представитель слепышей (*Prospalax*). Эта фауна представляет собою до сих пор неизвестный ярус плиоцена, который мы по старому названию горы Острамошхедь назвали эстрамонциумом.